

Світлана Лапаєнко,
кандидат педагогічних наук, старший науковий співробітник,
завідувач відділу сухомлиністики Державної науково-педагогічної
бібліотеки України імені В. О. Сухомлинського, Київ, Україна
ORCID: 0000-0002-0412-6618
e-mail: slapaenko@ukr.net

КОНЦЕПЦІЯ ВИХОВАННЯ ЦІННІСНОГО СТАВЛЕННЯ ДО ПРИРОДИ У СПАДЩИНІ ВАСИЛЯ СУХОМЛИНСЬКОГО В СУЧАСНОМУ НАУКОВО-ПЕДАГОГІЧНОМУ ДИСКУРСІ

Анотація. У статті здійснено теоретичне обґрунтування та розроблено концепцію виховання ціннісного ставлення до природи у педагогічній спадщині В. Сухомлинського в контексті сучасного науково-педагогічного дискурсу. Актуальність дослідження зумовлена необхідністю формування екологічної свідомості особистості в умовах загострення екологічних викликів і водночас тенденцією до зниження ролі естетичного компонента в освітньому процесі. На основі аналізу наукових джерел і педагогічних праць В. Сухомлинського доведено, що його ідеї мають значний потенціал для осмислення цілісної еколого-естетичної системи виховання, яка інтегрує когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісний виміри розвитку особистості. У статті визначено методологічні засади концепції, що ґрунтуються на поєднанні аксіологічного, особистісно орієнтованого, екологічного, діяльнісного та культурологічного підходів. Розкрито мету, завдання, принципи реалізації та структурні компоненти виховання ціннісного ставлення до природи, зокрема когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісний. Обґрунтовано педагогічні умови ефективного впровадження концепції, а також визначено доцільні форми і методи організації освітнього процесу, спрямовані на активізацію екологічно доцільної діяльності здобувачів освіти. Наукова новизна дослідження полягає у систематизації педагогічних ідей В. Сухомлинського в контексті сучасних підходів до екологічної освіти та їх інтерпретації як цілісної еколого-естетичної педагогічної системи. Практичне значення дослідження полягає у можливості впровадження його положень в освітні програми, а також у їх використанні для вдосконалення змісту, форм і технологій екологічного виховання в закладах освіти. Окреслено перспективи подальших досліджень, пов'язані

з цифровізацією освітнього процесу, емпіричною перевіркою ефективності концепції та її інтеграцією в міжнародний освітній простір.

Ключові слова: *екологічна освіта, екологічна свідомість, виховання ціннісного ставлення / любові до природи, педагогічна спадщина В. Сухомлинського, еколого-естетичне виховання, аксіологічний підхід, діяльнісний підхід, сталий розвиток.*

Постановка проблеми у загальному вигляді. Сучасний етап розвитку людства характеризується загостренням екологічних викликів, кризою духовно-моральних орієнтирів та зростанням споживацького ставлення до природи. У цих умовах особливої актуальності набуває проблема формування в молодого покоління ціннісного і свідомого ставлення до довкілля, екологічної культури та відповідальності за збереження життя у всіх його проявах. Освіта дедалі більше розглядається не лише як інструмент передавання знань, а як стратегічний чинник формування світоглядних засад взаємодії людини з природою відповідно до ідей сталого розвитку та гуманізації освітнього простору. У цьому контексті звернення до педагогічної спадщини В. Сухомлинського є науково й суспільно вмотивованим. У його працях природа постає не лише об'єктом пізнання, а передусім духовною цінністю, середовищем морального становлення особистості, джерелом естетичного та емоційного розвитку дитини.

Попри значну кількість наукових розвідок, присвячених творчості В. Сухомлинського, проблема системного осмислення його природоцентричної концепції в контексті сучасного науково-педагогічного дискурсу потребує подальшого теоретичного узагальнення. Актуальними залишаються питання інтерпретації ідей педагога крізь призму сучасних підходів до екологічної освіти, аксіології виховання, формування екологічної культури, розвитку емоційного інтелекту та громадянської відповідальності. В Державній науково-педагогічній бібліотеці України імені В. О. Сухомлинського започатковано наукове дослідження «Творча спадщина Василя Сухомлинського у вихованні ціннісного та свідомого ставлення до природи» (2026–2028 рр.;

РК 0126U001419). Програму розроблено у відділі сухомлиністики з урахуванням системного та міждисциплінарного характеру дослідження, спрямованого на поглиблене осмислення природоцентричного виміру педагогічної спадщини вченого та його актуалізацію в сучасному освітньому просторі. Таким чином, актуальність теми визначається як суспільним запитом на формування екологічно відповідальної особистості, так і науковою потребою в оновленому концептуальному прочитанні спадщини В. Сухомлинського в контексті сучасних педагогічних трансформацій.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Огляд наукових джерел дає підстави стверджувати, що в сучасному науково-педагогічному дискурсі концепція виховання ціннісного ставлення/любові до природи у спадщині В. Сухомлинського розглядається як цілісний гуманістичний феномен, що поєднує морально-ціннісний, естетичний, діяльнісний і культурологічний виміри формування особистості. Системний аналіз фахових публікацій засвідчує наявність декількох відносно сталих дослідницьких напрямів в означеному контексті.

Перший напрям пов'язаний з осмисленням етико-екологічного потенціалу літературно-художньої спадщини педагога. У працях О. Сухомлинської (2020а), Л. Сухомлинської (2024), І. Баранюк (2023), Г. Білавич, І. Дідух, О. Довгого, І. Данилів (2021), Л. Старикової (2017) підкреслюється, що казки, оповідання та поетичні мініатюри В. Сухомлинського формують у дітей емоційно-ціннісне ставлення до природи, розвивають емпатію, здатність до моральної рефлексії та відповідальності за живе. Автори доводять, що екологічні смисли в його творах подаються через ситуації переживання й співчуття, що відповідає сучасним підходам до аксіологічного виховання.

Другий напрям репрезентує естетико-педагогічне трактування природи як середовища духовного розвитку дитини. У дослідженнях, присвячених аналізу ідей «уроків мислення серед природи», «школи під голубим небом»,

наголошується на ролі природного довкілля у формуванні естетичних почуттів, мислення, творчої уяви та моральної самосвідомості (Баранюк, 2017; Кравцова та Кравцова, 2018). Дослідники вказують на психологічну обґрунтованість переходу від емоційного переживання краси природи до формування стійкої ціннісної установки на її збереження.

Третій напрям пов'язаний із вивченням освітньо-організаційних практик Павлиської школи як моделі інтегрованого виховання любові до природи. У працях з історії педагогіки та практичної інтерпретації досвіду школи (зокрема аналіз феномену шкільного саду, праці в природі, традицій шкільної спільноти) природа розглядається як педагогічний простір формування відповідальності, працьовитості, екологічної культури учнів (О. Сухомлинська, 2020b; Л. Сухомлинська, 2022).

Окремий сегмент становлять історіографічні та дискурсивні дослідження, у яких простежується еволюція наукового осмислення спадщини В. Сухомлинського в матеріалах міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань, наукових конференцій та монографічних видань (Кушнір, 2020; О. Сухомлинська, 2021; О. Сухомлинська та Л. Сухомлинська, 2024). У цих працях природоцентричні ідеї педагога інтерпретуються крізь призму сучасних концепцій екологічної освіти, сталого розвитку та гуманістичної педагогіки.

Узагальнюючи сучасні науково-педагогічні підходи до проблеми виховання ціннісного ставлення до природи, доцільно відзначити, що в міжнародному дискурсі вона розглядається у тісному зв'язку з емоційно-ціннісним досвідом дитини, культурними наративами та освітніми практиками. Зокрема, дослідження М. Долатхах і А. Х. Лундх акцентує увагу на ролі освітнього середовища та візуально-емоційного досвіду у формуванні сприйняття навколишнього світу, що корелює з ідеєю В. Сухомлинського про необхідність безпосереднього чуттєвого контакту дитини з природою (Dolatkhah, & Lundh, 2016). У роботі Е. Кляйнау, Л. Ріеттієнс підкреслюється значення образу природи в дитячій літературі як засобу формування світоглядних орієнтацій, що узгоджується з підходом В. Сухомлинського, який

розглядав художнє слово як важливий інструмент екологічного та морального виховання (Kleinau, & Riettiens, 2020). Дослідження А. Малінен, Т. Лайне-Фрігрен, М. Каарнінен демонструє важливість емоційних зв'язків із довкіллям у процесі соціалізації та відновлення особистості, що перегукується з концепцією В. Сухомлинського про виховання через переживання краси природи, розвиток емпатії та внутрішньої відповідальності за навколишній світ (Malinen, Laine-Frigren, & Kaarinen, 2022). У цьому контексті в праці О. Сухомлинської та А. Кокерілла ідеї В. Сухомлинського розглядаються у контексті морального виховання як сталого чинника освітнього процесу. Автори підкреслюють, що формування цінностей, зокрема ціннісного ставлення до природи, має безперервний характер і реалізується через інтеграцію емоційного, етичного та пізнавального досвіду дитини (O. Sukhomlynska, & Cockerill, 2023). Такий підхід узгоджується з гуманістичною концепцією Сухомлинського, у якій природа виступає важливим середовищем морального становлення особистості, розвитку відповідальності, емпатії та духовності. Отже, у сучасному науково-педагогічному дискурсі ідеї В. Сухомлинського щодо виховання ціннісного ставлення до природи знаходять підтвердження та подальший розвиток у міжнародних дослідженнях, що засвідчує їхню актуальність, універсальність і значний потенціал для модернізації екологічного та гуманістичного виховання в умовах сучасних освітніх трансформацій.

Водночас аналіз публікацій дає підстави стверджувати, що, попри наявність значної кількості досліджень, концепція виховання ціннісного ставлення до природи потребує подальшої системної реконструкції як цілісної педагогічної моделі – із визначенням її структурних компонентів, механізмів реалізації та місця в сучасному освітньому дискурсі.

Метою статті є здійснення теоретико-методологічного аналізу змісту сучасного науково-педагогічного дискурсу як необхідної умови сучасної

інтерпретації концепції виховання ціннісного ставлення/любові до природи у педагогічній спадщині В. Сухомлинського.

Виклад основного матеріалу дослідження. У колективній монографії «Василь Сухомлинський в діалозі з сучасністю» проблема виховання любові до природи у спадщині видатного педагога розглядається як органічна частина його гуманістичної педагогічної системи та аналізується в контексті сучасного науково-педагогічного дискурсу. Підкреслюється, що ставлення дитини до природи не виділяється як окреме явище, а трактується як інтегрований елемент духовного, морального, естетичного й трудового виховання. Дослідники акцентують увагу на тому, що в педагогічній системі В. Сухомлинського природа виступає не просто об'єктом пізнання, а, насамперед, ціннісним простором формування особистості. Ідеї «культу природи», «школи під голубим небом», «уроків мислення серед природи» та «школи радості» розглядаються як методологічні основи природовідповідного виховання. Природа постає важливим засобом розвитку почуття прекрасного, гармонійності й відповідальності за світ живого, а також формування культури потреб і бажань. У такому підході любов до природи набуває морального виміру і пов'язується з розвитком совісті, милосердя та внутрішньої духовності дитини. У монографії наголошується, що звернення В. Сухомлинського до природи було своєрідною відповіддю на загрозу духовного спустошення особистості в умовах ідеологізованого освітнього простору. Через практичну діяльність у природному середовищі, участь дітей у догляді за рослинами й тваринами, а також переживання краси довкілля педагог формував емоційно-ціннісне ставлення до життя як найвищої цінності. Таким чином, виховання любові до природи виступає профілактикою жорстокості, байдужості та моральної деформації. Особливу увагу в аналізі приділено художній спадщині В. Сухомлинського. Казки, оповідання, притчі трактується як засіб формування етичної чутливості та екологічної свідомості. Завдяки образності, символіці та персоніфікації природних явищ дитина вступає у діалог зі світом живого, навчається співпереживанню, відповідальності та захисту слабших. Авторами

монографії доведено, що художнє слово у педагогіці В. Сухомлинського не є лише ілюстрацією, а виступає повноцінним інструментом морально-екологічного виховання (Березівська та ін., 2020). Отже, у колективній монографії «Василь Сухомлинський в діалозі з сучасністю» проблема виховання любові до природи розкривається системно та багатовимірно: як морально-етична категорія, педагогічний принцип організації освітнього середовища, естетичний і трудовий компонент виховання, а також як актуальний методологічний орієнтир для сучасної освіти. Автори переконливо демонструють, що природоцентричний аспект педагогіки В. Сухомлинського є невід'ємною складовою його гуманістичної філософії і зберігає значний потенціал у сучасному науково-педагогічному просторі як ресурс для розвитку екологічної освіти, гуманізації освітнього середовища, впровадження діяльнісного та особистісно орієнтованого підходів. Його ідеї співвідносяться з концепціями Нової української школи, формуванням емоційного інтелекту, розвитком екологічної культури та відповідального громадянства.

У статті Л. Височан «Літературна спадщина Василя Сухомлинського як чинник етико-екологічного виховання молодших школярів» концепція виховання любові до природи розкривається через аналіз його художніх творів для дітей як дієвого засобу формування етико-екологічних цінностей. Авторка послідовно доводить, що казки й оповідання педагога не є лише літературним доробком, а виступають цілісною педагогічною програмою духовно-морального становлення особистості, у якій природа постає не тлом, а активним співучасником виховного процесу. У центрі аналізу – ідея органічного поєднання етичного й екологічного компонентів виховання. Дослідниця підкреслює, що у творах В. Сухомлинського любов до природи формується не через декларативні настанови, а через переживання краси, співпереживання живому, усвідомлення відповідальності за довкілля. Показовими є наведені приклади казок («Конвалія», «Відломлена гілка», «Як діти раділи, а ялинка плакала» тощо), у яких екологічна проблематика

подається через моральний вибір героя, що сприяє розвитку внутрішньої рефлексії дитини. Таким чином, авторка акцентує: концепція виховання любові до природи у В. Сухомлинського має гуманістичний характер і ґрунтується на суб'єктифікації природних об'єктів – дитина сприймає природу як «значущого іншого». У дослідженні простежено важливу для сучасного науково-педагогічного дискурсу ідею «Школи під Блакитним Небом» як простору безпосереднього контакту дитини з довкіллям. Дослідниця інтерпретує цю модель як методологічну основу екологічного виховання, що передбачає інтеграцію спостереження, емоційного переживання та творчої діяльності (створення казок, творів-мініатюр). У цьому контексті спадщина В. Сухомлинського осмислюється як відповідна до концепції Нової української школи, оскільки орієнтує на досвідне, емоційно насичене й ціннісно спрямоване навчання. Авторка також залучає напрацювання сучасних сухомлинців, що засвідчує включеність проблематики у ширший науковий контекст. Концепція виховання ціннісного ставлення до природи трактується не ізольовано, а як складова формування духовного світу молодшого школяра, його гуманістичної позиції, патріотичних почуттів і відповідального ставлення до життя в усіх його проявах. Наголошується, що саме молодший шкільний вік є сенситивним періодом для формування екологічної культури, а тому літературна спадщина В. Сухомлинського має значний виховний потенціал (Височан, 2018а). Отже, в означеному дослідженні концепція виховання ціннісного ставлення до природи у спадщині В. Сухомлинського розкривається як системна гуманістична модель етико-екологічного становлення особистості, що поєднує художнє слово, емоційне переживання та практику безпосереднього спілкування з природою. Саме таке трактування демонструє актуальність і методологічну цінність цієї концепції для сучасного науково-педагогічного дискурсу та реформування початкової освіти.

О. Радул та О. Ткаченко розглядають концепцію виховання любові до природи через призму естетичного підходу, який інтегрує емоційний, моральний і пізнавальний аспекти розвитку особистості. Вони не обмежуються

історико-педагогічним оглядом ідей В. Сухомлинського, а здійснюють їх осмислення в межах сучасного науково-педагогічного дискурсу, де особливого значення набувають проблеми екологічної культури, гармонійного розвитку дитини та гуманізації освіти. У центрі їхнього дослідження перебуває положення про природу як провідний засіб формування естетичних почуттів у молодших школярів. Авторки підкреслюють, що у педагогічній системі В. Сухомлинського природа виступає першоджерелом духовного досвіду дитини, наочним мірилом цінностей та основою формування світовідчуття. Аналізуючи праці «Серце віддаю дітям», «Школа і природа», «Духовний світ школяра», вони демонструють, що виховання любові до природи відбувається через послідовний процес: «побачити – відчутти – осмислити – назвати словом – творчо відтворити». Така педагогічна логіка свідчить про глибоку психологічну обґрунтованість концепції, де емоційне переживання передуює раціональному усвідомленню. Дослідниці переконливо доводять, що у В. Сухомлинського виховання через природу реалізувалося системно: через «Школу під голубим небом», уроки мислення серед природи, створення «Книги природи», організацію мандрівок рідним краєм, естетично насичену трудову діяльність та шкільні свята. У статті наголошується, що ці форми роботи сприяли формуванню у дітей не лише естетичного смаку, а й відповідальності за довкілля, умінню цінувати живе і прекрасне. Отже, любов до природи у спадщині В. Сухомлинського трактується як активна життєва позиція, яка виявляється в охороні, примноженні та творенні краси. Особливу увагу авторки приділяють ролі слова й творчості. Вони зазначають, що поєднання емоційного споглядання природи з вербалізацією вражень через написання казок, оповідань, поетичних мініатюр сприяє глибшому закріпленню естетичних переживань і формуванню внутрішньої мотивації до збереження довкілля (Радул та Ткаченко, 2024). У сучасному науково-педагогічному дискурсі, де домінують компетентнісний підхід і ідеї сталого розвитку, розглянута О. Радул та О. Ткаченко концепція набуває нового звучання. Запропонована позиція

узгоджується із сучасними уявленнями про еколого-естетичне виховання як цілісний процес формування інтегрованої екологічної свідомості, що органічно поєднує когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісний компоненти. У цьому контексті особливої актуальності набуває звернення до педагогічної спадщини В. Сухомлинського, оскільки в умовах сьогодення посилюється ризик знецінення естетичного складника освіти на користь переважно прагматично орієнтованих компетентностей. Отже, у дослідженні О. Радул та О. Ткаченко концепція виховання любові до природи у спадщині В. Сухомлинського представлена як цілісна гуманістична система, що базується на емоційно-естетичному переживанні краси довкілля, інтеграції спостереження, мислення й творчості та спрямована на формування гармонійної, духовно багатой особистості, що слугує методологічним орієнтиром для сучасної освіти.

У статті Ю. Павленко «Феномен педагогічної казки Василя Сухомлинського» тема творчої спадщини В. Сухомлинського розкривається через аналіз феномену його педагогічної казки, що дає підстави розглядати її як важливий інструмент виховання ціннісного і свідомого ставлення до природи. Авторка не обмежується констатацією художньої своєрідності казкових мініатюр, а підкреслює їхній глибинний виховний потенціал, зокрема у формуванні моральних і світоглядних орієнтирів дитини. У процесі аналізу показано, що природа у творах В. Сухомлинського виступає не пасивним тлом подій, а активним учасником виховного процесу. Через образи рослин, тварин, природних явищ педагог формує у дітей емоційно-ціннісне ставлення до довкілля. Авторка наголошує на тому, що в казках природа осмислюється як частина духовної культури, а взаємодія з нею – як шлях до морального становлення особистості. Такий підхід дозволяє розкрити ідею єдності людини й природи як основу гуманістичного світогляду. Особливу увагу в статті приділено прихованій дидактиці казок В. Сухомлинського. Підкреслюється, що виховний вплив здійснюється через емоційне переживання, співчуття, внутрішній діалог дитини з художнім образом. Саме ця емоційна залученість сприяє формуванню відповідального ставлення до живого світу, що є важливою

передумовою екологічної свідомості. Розкриття теми відбувається через акцент на естетико-моральному механізмі впливу казки на особистість. Крім того, у статті простежується зв'язок між казковою творчістю В. Сухомлинського та його загальною педагогічною системою, зокрема ідеями «Школи радості», де природа виступала природним освітнім середовищем. Ю. Павленко демонструє, що художні тексти є органічним продовженням його концепції гармонійного розвитку дитини, у якій пізнання світу поєднується з формуванням моральної відповідальності за нього (Павленко, 2020). Отже, Ю. Павленко акцентує на гуманістичному, емоційно-ціннісному та духовному вимірах педагогіки В. Сухомлинського, що дозволяє розглядати казкову творчість педагога як актуальний ресурс формування екологічної культури сучасної дитини.

Показовим у цьому аспекті є дослідження Г. Білавич, І. Дідух, О. Довгого, І. Данилів, у якому творчу спадщину видатного педагога розкрито передусім у контексті морального виховання. Автори послідовно акцентують, що літературні мініатюри В. Сухомлинського є не просто художніми текстами, а своєрідною «азбукою моральності», що формує внутрішній світ дитини. У цьому контексті природа постає важливим смисловим і ціннісним компонентом його педагогічної системи. У статті підкреслюється, що краса в казках педагога нерозривно пов'язана з природою, а природні образи виступають носіями глибокого морального змісту. Дослідники демонструють, що у творах В. Сухомлинського природа не є декоративним тлом – вона діє як мудрий наставник, справедливий суддя, джерело духовної гармонії та моральних уроків. Особливу увагу приділено аналізу казок-притч, у яких природні образи (квітка, бджола, зозуля, ліс, птахи, дерева) символізують універсальні моральні цінності – добро, відповідальність, любов, самопожертву, справедливість. Через ці образи формується не лише етична, а й екологічна чутливість дитини. Учені показують, що ставлення до природи в працях В. Сухомлинського вибудовується через емоційне співпереживання, подолання стереотипів,

осмислення взаємозв'язку дитини й довкілля. Такий підхід відповідає сучасному науково-педагогічному розумінню екологічного виховання як формування ціннісної позиції, а не лише передавання знань. У науковій розвідці також простежується зв'язок між художньою творчістю педагога та його загальною концепцією виховання всебічно розвиненої особистості. Моральна сфера визначається системоутворювальним чинником розвитку дитини, а любов до природи органічно вписується в ідею гуманістичної педагогіки. Автори наголошують, що казка, як жанр, має особливий виховний потенціал, оскільки впливає не тільки на розум, а й на серце дитини. Саме через емоційне сприйняття природи формується внутрішня відповідальність, що є основою свідомого ставлення до довкілля (Білавич, Дідух, Довгий та Данилів, 2021). Важливим є й те, на нашу думку, що в означеному дослідженні актуалізується проблема недостатнього використання літературної спадщини В. Сухомлинського в сучасному освітньому просторі. Така позиція розширює дослідження теми в межах сучасного науково-педагогічного дискурсу, де питання екологічної культури, сталого розвитку та духовно-моральних орієнтирів набувають особливої ваги. Отже, хоча предметом статті заявлено моральне виховання, фактично автори розкривають і концепцію виховання любові до природи як складову гуманістичної педагогічної системи В. Сухомлинського, що зберігає актуальність у сучасних освітніх трансформаціях. Таким чином, у праці Г. Білавич, І. Дідух, О. Довгого, І. Данилів тема любові до природи інтерпретується як невід'ємний компонент морального розвитку особистості, а творча спадщина В. Сухомлинського постає як методологічна основа формування ціннісного й свідомого ставлення дитини до навколишнього світу в умовах сучасної освіти.

Л. Височан підкреслює, що твори В. Сухомлинського не мають прямого дидактизму, натомість через художній образ, емоційне переживання й моральний вибір формують у дітей глибоке, особистісно забарвлене ставлення до довкілля. Такий підхід відповідає сучасним уявленням про ціннісно орієнтовану освіту, у якій провідну роль відіграють емпатія, моральна

рефлексія та внутрішня мотивація. У статті обґрунтовано, що казки природничого змісту у творчості педагога виступають не лише літературними творами, а й своєрідною програмою формування екологічної культури дитини. Через персоніфікацію явищ природи, розкриття взаємозв'язків у довкіллі, показ наслідків людських вчинків автори статті демонструють, як у літературній спадщині В. Сухомлинського реалізується ідея гармонійної єдності людини і природи. Наголошується, що любов до природи в трактуванні В. Сухомлинського має гуманістичний характер і поєднується з вихованням доброти, відповідальності, патріотизму, здатності до морального вибору. Особливу увагу приділено педагогічній технології «уроки серед природи» та організації дитячої казкотворчості, які розглядаються як практичне втілення концепції виховання любові до довкілля. Результати дослідження переконливо показують, що спостереження за природою, творче осмислення побаченого, колективне й індивідуальне складання казок сприяють формуванню емоційно-ціннісного досвіду взаємодії з навколишнім світом. У цьому виявляється випереджувальний характер педагогічних ідей В. Сухомлинського, що співзвучні сучасним екологічним і компетентнісним підходам в освіті (Височан, 2018b). Таким чином, у статті концепція виховання любові до природи представлена як цілісна гуманістична система, що інтегрує моральне, емоційне й пізнавальне становлення особистості та зберігає актуальність у сучасному науково-педагогічному дискурсі.

С. Вітвицька та Т. Смаїлова концепцію виховання любові до природи у спадщині В. Сухомлинського розкривають в контексті проблематики сімейного й родинно-шкільного виховання. Дослідниці не виокремлюють екологічний аспект як автономний напрям, проте послідовно інтегрують його в систему етнопедагогічних ідей педагога, підкреслюючи органічний зв'язок між родиною, Батьківщиною та природним довкіллям. У статті акцентовано, що В. Сухомлинський розглядав природу як потужний виховний чинник формування моральних почуттів, громадянської відповідальності та естетичної

культури дитини. Показано, що спілкування з природою – це не епізодична форма дозвілля, а системно організований процес духовного збагачення особистості. Наголошено, що прогулянки, спостереження, створення казок і поетичних мініатюр на основі вражень від довкілля формують здатність дитини бачити красу, мислити образно, відчувати відповідальність за збереження природних багатств. Авторки підкреслюють випереджальний характер екологічних ідей В. Сухомлинського, який застерігав від споживацького ставлення до природи, усвідомлював обмеженість природних ресурсів і вважав найважливішим завданням виховання навчити дитину не лише пізнавати природу, а й оберігати її. Особливої уваги вченими надано ранньому дитинству як «світоглядному віку», коли закладаються основи чутливості до краси, співпереживання живому, моральної відповідальності. С. Вітвицька та Т. Смаїлова логічно пов'язують ідеї В. Сухомлинського про виховання засобами природи з його етнопедагогічним підходом: любов до рідного краю, до мови, традицій і землі розглядається як єдина система цінностей. Природа в цій концепції – не лише об'єкт пізнання, а духовний простір становлення громадянина (Вітвицька та Смаїлова, 2024). Таким чином, концепція виховання ціннісного ставлення/любви до природи В. Сухомлинського постає як складник формування гуманістичного світогляду та національно-патріотичної свідомості. У сучасному науково-педагогічному дискурсі, що характеризується глобалізаційними викликами, воєнними умовами та кризою духовних орієнтирів, вченими актуалізуються ідеї В. Сухомлинського як методологічної основи формування екологічної культури, патріотизму й гуманістичного світовідчуття дитини. С. Вітвицька та Т. Смаїлова підкреслюють необхідність саме збереження етнопедагогічних засад української родини, серед яких любов до природи постає як важлива складова духовного розвитку особистості. Отже, аналізована праця демонструє, що концепція виховання любові до природи у спадщині В. Сухомлинського є інтегративним елементом його педагогічної системи, що поєднує сімейне, патріотичне, трудове та естетичне виховання в цілісну гуманістичну модель формування особистості.

Аналіз матеріалів двадцяти восьми міжнародних і всеукраїнських педагогічних читань дав змогу Л. Сухомлинській засвідчити, що художні твори В. Сухомлинського – казки, оповідання, мініатюри – активно використовуються дослідниками та педагогами-практиками як інструмент формування екологічного мислення, емоційно-ціннісного ставлення до світу живого, любові до рідного краю. Дослідниця фіксує зростання кількості публікацій, у яких казки природничого змісту розглядаються як засіб розвитку екологічної свідомості молодших школярів, формування дбайливого ставлення до рослинного і тваринного світу, виховання відповідальності за довкілля. Любов до природи постає, на думку вченої, не як ізольована тема, а як складова аксіологічної парадигми педагогіки В. Сухомлинського. Простежується важлива думка: художньо-образний світ, створений педагогом, виконує функцію морально-екологічного посередника між дитиною і природою. Через казку, метафору, персоніфікацію явищ природи відбувається емоційне занурення дитини у світ живого, що відповідає сучасним підходам до екологічного виховання як інтеграції когнітивного й емоційного компонентів. Авторка наголошує, що саме емоційно-образне висвітлення загальнопедагогічних проблем забезпечує сталість інтересу до цієї складової спадщини В. Сухомлинського, що прямо корелює з концепцією виховання любові до природи як духовно-моральної цінності. Показано, що у матеріалах читань тема природи поєднується з естетичним, патріотичним, духовним та моральним вихованням. Це свідчить, на думку Л. Сухомлинської, про інтегративний характер екологічної ідеї у спадщині педагога: любов до природи розглядається як підґрунтя формування гуманності, чуйності, національної ідентичності, культури потреб особистості. У цьому контексті дослідниця фактично демонструє сучасне прочитання концепції В. Сухомлинського як такої, що відповідає викликам гуманітарної кризи та реформування освіти (Л. Сухомлинська, 2022). Отже, Л. Сухомлинська показує, що екологічно-ціннісний потенціал творів педагога є затребуваним у сучасному освітньому

просторі, активно інтерпретується дослідниками та інтегрується в освітню практику. Любов до природи у спадщині В. Сухомлинського виступає не лише етичним імперативом, а й методологічною основою формування екологічно свідомої особистості в сучасному науково-педагогічному дискурсі.

У статті Л. Сухомлинської «Шкільний сад – складова освітньо-виховного середовища школи Сухомлинського» тема виховання любові до природи розкривається через глибокий аналіз шкільного саду як ключового елемента освітньо-виховного простору Павлівської школи. Авторка виходить за межі простого опису організаційної діяльності саду й розглядає його як багатовимірний педагогічний простір, у якому формується цілісна концепція емоційно-ціннісного ставлення дитини до навколишнього світу. У роботі простежується ідея природи як основи духовного становлення особистості. Шкільний сад постає не лише як матеріальна база навчання, а й як символ гармонії людини і природи, середовище, в якому формуються моральні переконання, естетичні переживання і відповідальне ставлення до живого світу. Дослідниця переконливо демонструє, що у педагогічній системі В. Сухомлинського любов до природи не розглядається як окремий напрям виховання, а пронизує всі його аспекти – фізичне, моральне, трудове, розумове й естетичне, інтегруючись у комплексну модель гармонійного розвитку особистості. Особливу увагу у статті приділено аналізу практичних форм реалізації цієї концепції: роботі в саду, догляду за рослинами і тваринами, дослідницькій діяльності, «урокам мислення» просто неба, традиціям і святкам, пов'язаним із природними циклами. Л. Сухомлинська показує, що завдяки систематичній праці та емоційному сприйманню краси природи в дітях розвиваються відповідальність, співчуття, дбайливість і здатність до саморефлексії. Любов до природи у трактуванні В. Сухомлинського виступає як моральна категорія, що має важливе громадянське і світоглядне значення. Науковиця зіставляє спадщину В. Сухомлинського з ідеями Нової української школи, діяльнісного та середовищного підходів, формуванням емоційного інтелекту та екологічної культури. Концепція виховання любові до природи

представлена не лише як історичне явище, а як актуальний методологічний ресурс для модернізації освіти. Шкільний сад розглядається як модель природовідповідного освітнього простору, що сприяє ціннісному і смислому засвоєнню взаємодії людини з природою (Л. Сухомлинська, 2019). Загалом Л. Сухомлинська послідовно й системно розкриває поняття освітньо-виховного середовища – від теоретичних засад до конкретизації ролі природи у духовному розвитку особистості. Це свідчить, що у педагогічній спадщині В. Сухомлинського любов до природи займає ключове місце, а її сучасне переосмислення відкриває нові можливості для формування екологічно відповідальної та духовно зрілої людини.

У дослідженні Л. Сухомлинської «Світ живого в педагогіці Василя Сухомлинського» питання виховання любові до природи розглядається як органічна частина цілісної гуманістичної системи виховання видатного педагога. Послідовно обґрунтовується актуальність теми в контексті сучасних глобальних викликів – екологічної кризи, втрати моральних орієнтирів, наростання жорстокості – і підкреслюється необхідність повернення до педагогічних ідей, які формують у дитини діяльнісно-співчутливе ставлення до всього живого. У своїй праці дослідниця показує, що В. Сухомлинський уявляв любов до природи не як обмежену екологічну проблему, а як морально-етичну категорію, що слугує показником духовного розвитку особистості. Аналіз розділу «Турбота про живе і прекрасне» у книзі «Серце віддаю дітям» висвітлює, як педагог порушує питання дитячої байдужості й жорстокості до живих істот, наголошуючи на небезпеці «дрібних» проявів безсердечності, які поступово призводять до морального спаду. У цьому контексті виховання любові до природи розглядається як профілактичний засіб проти жорстокості, шлях формування емпатії та відповідальності. Особливу увагу приділено практичним механізмам втілення цієї концепції у Павлівській школі, де системність і продуманість проявлялися в уроках серед природи, створенні «пташиної лікарні», догляді за пораненими тваринами, трудовій діяльності на

пришкільній ділянці та спільному переживанні досвіду порятунку живих істот. Усі ці форми роботи спрямовувалися на пробудження в дитині потреби захищати слабших, плекати життя і усвідомлювати цінність кожної живої істоти. Важливе місце у дослідженні займає художня спадщина В. Сухомлинського як ефективний інструмент морально-екологічного виховання. Розглядаючи казки та оповідання з книги «Я розповім вам казку... Філософія для дітей», подано приклади, як через образність, протиставлення життя і смерті, милосердя чи байдужості педагог виховував у дітей здатність до моральної рефлексії. Твори про врятованих пташенят, покинутих кошенят, сумні очі вівці чи метелика, який «тільки живий гарний», містять глибоку філософію цінності життя. Художнє слово в цьому контексті виступає не лише як ілюстрація, а як активний засіб формування етичної свідомості. Крім того, педагогічна спадщина В. Сухомлинського органічно вводиться у сучасний науково-педагогічний дискурс, зіставляючи її з проблематикою біоетики, гуманного ставлення до тварин та екологічної відповідальності. Наголошується, що педагог значно випередив свій час, порушуючи теми, які сьогодні є центром суспільних обговорень: жорстокість до тварин, руйнування довкілля, моральні наслідки споживацького ставлення до природи. При цьому Л. Сухомлинською здійснюється критичний аналіз окремих інтерпретацій спадщини педагога зарубіжними дослідниками з урахуванням історико-культурного контексту його діяльності (Л. Сухомлинська, 2018). Отже, виховання любові до природи у педагогічній спадщині В. Сухомлинського виступає як інтегративна, гуманістична і глибоко моральна система, яка органічно поєднує емоційно-ціннісний, діяльнісний та художньо-образний аспекти, відкриваючи широкі можливості для модернізації сучасної освіти. На наш погляд, осмислення «світу живого» у доробку В. Сухомлинського є перспективним методологічним ресурсом для формування в учнів екологічної свідомості й духовної зрілості, що є надзвичайно важливим у викликах для освіти XXI століття.

З урахуванням викладеного доцільним є представлення концепції виховання ціннісного ставлення до природи у педагогічній спадщині В. Сухомлинського, що відображає її методологічні засади, змістові компоненти та педагогічні механізми реалізації в умовах сучасної освіти. Концепція виховання ціннісного ставлення до природи у педагогічній спадщині В. Сухомлинського в сучасному науково-педагогічному дискурсі ґрунтується на інтеграції аксіологічного, особистісно орієнтованого, екологічного, діяльнісного та культурологічного підходів, що забезпечує цілісне осмислення природи як базової цінності духовного розвитку особистості. У межах цієї концепції природа розглядається не лише як об'єкт пізнання, а як багатовимірний виховний простір, що сприяє формуванню гармонійної взаємодії людини з довкіллям, розвитку її моральної свідомості, естетичних почуттів і відповідальної поведінки.

Метою концепції є формування інтегрованої екологічної свідомості особистості, яка поєднує знання про природу, ціннісне ставлення до неї та здатність до екологічно доцільної діяльності. Досягнення цієї мети передбачає реалізацію комплексу взаємопов'язаних завдань, зокрема формування системи екологічних знань, розвиток емоційно-ціннісного ставлення до природного середовища, виховання відповідальності за його збереження, залучення до практичної природоохоронної діяльності та розвиток здатності до естетичного сприйняття природи.

Концепція базується на принципах природовідповідності, гуманізму, єдності емоційного і раціонального, діяльності, безперервності екологічного виховання та зв'язку освіти з життям і практикою. Їх реалізація забезпечує гармонійне поєднання когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісного компонентів виховання, що відповідає сучасним уявленням про структуру екологічної свідомості. Когнітивний компонент передбачає не лише засвоєння системи знань про природу, екосистеми та екологічні взаємозв'язки, а й формування цілісного наукового уявлення про закономірності функціонування

природного середовища, взаємодію людини і природи, а також усвідомлення глобальних і локальних екологічних проблем. Він охоплює розвиток екологічного мислення, здатності до аналізу причинно-наслідкових зв'язків у довкіллі, критичного осмислення екологічної інформації та прийняття обґрунтованих рішень щодо збереження природних ресурсів.

Емоційно-ціннісний компонент спрямований на формування стійкого позитивного ставлення до природи як до цінності, розвиток здатності до її естетичного сприйняття та глибокого емоційного переживання. Він передбачає виховання почуттів любові, відповідальності, турботи та емпатії до всього живого, а також формування внутрішньої потреби у збереженні природного середовища. Важливим аспектом цього компонента є розвиток екологічної свідомості як ціннісно орієнтованої системи переконань, що визначає поведінку особистості у взаємодії з природою.

Діяльнісний компонент забезпечує практичну реалізацію набутих знань і сформованих цінностей через активну взаємодію з довкіллям. Він включає участь у природоохоронній діяльності, виконання екологічно доцільних дій у повсякденному житті, здатність до проєктування і реалізації екологічних ініціатив, а також формування навичок відповідальної поведінки щодо використання природних ресурсів. У межах цього компонента важливим є розвиток готовності до екологічно відповідальної діяльності як складника професійної і громадянської позиції особистості.

Важливою умовою ефективної реалізації концепції є створення освітнього середовища, що забезпечує безпосередній контакт здобувачів з природою, інтеграцію екологічного змісту в освітні компоненти, використання сучасних освітніх технологій, зокрема інтерактивних і візуальних, а також підготовку педагога як носія екологічних і гуманістичних цінностей. У цьому контексті значну роль відіграє цілісна система форм і методів організації освітнього процесу, що забезпечує безпосереднє залучення здобувачів освіти до пізнання та збереження довкілля. Зокрема, ефективними є такі форми роботи, як екскурсії та польові практики, які створюють умови для безпосереднього

контакту з природним середовищем, сприяють розвитку спостережливості, формуванню цілісного уявлення про природні явища та усвідомленню екологічних взаємозв'язків. Важливе місце посідає проєктна діяльність, що забезпечує інтеграцію знань і практичних умінь, розвиток дослідницьких навичок, а також формування відповідальності за результати власної діяльності. Екологічні акції, у свою чергу, виступають засобом реалізації соціально значущої активності, сприяють формуванню громадянської позиції та екологічної відповідальності.

Методичний інструментарій охоплює спостереження за природними явищами як базовий спосіб пізнання довкілля, що розвиває уважність, аналітичне мислення та здатність до інтерпретації природних процесів. Проблемне навчання стимулює інтелектуальну активність здобувачів освіти, формує вміння бачити екологічні проблеми та знаходити шляхи їх розв'язання. Моделювання екологічних ситуацій дозволяє відтворювати складні взаємозв'язки у природному середовищі, сприяє розвитку системного мислення та прийняттю обґрунтованих рішень. Важливим доповненням є рефлексивні практики, які забезпечують осмислення власного досвіду взаємодії з природою, формування особистісного ставлення до екологічних проблем та внутрішню мотивацію до екологічно відповідальної поведінки. Таким чином, поєднання зазначених форм і методів сприяє переходу від пасивного засвоєння знань до активної діяльності, забезпечує інтеграцію когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісного компонентів навчання і виховання, що відповідає сучасним вимогам до формування екологічної свідомості особистості.

Очікуваними результатами впровадження концепції є сформована екологічна свідомість, розвиток екологічної культури, здатність до відповідальної поведінки в довкіллі, а також інтеграція знань, почуттів і діяльності як основи гармонійного розвитку особистості здобувачав освіти. Наукова новизна запропонованої концепції полягає у систематизації педагогічних ідей В. Сухомлинського в контексті сучасних підходів до

екологічної освіти та їх інтерпретації як цілісної еколого-естетичної педагогічної системи, що відповідає викликам сьогодення, зокрема необхідності формування екологічної культури в умовах глобальних екологічних і соціальних трансформацій. Практичне значення концепції виявляється у можливості її впровадження в освітній процес закладів освіти, а також у розробці навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування екологічної свідомості та культури відповідального ставлення до природи. Таким чином, педагогічна спадщина В. Сухомлинського постає як потужний аксіологічний і методологічний ресурс розвитку сучасної екологічної освіти, що забезпечує інтеграцію знань, почуттів і діяльності в процесі формування екологічно свідомої особистості.

Висновки. У результаті проведеного дослідження обґрунтовано, що педагогічна спадщина В. Сухомлинського містить значний концептуальний потенціал для розвитку сучасної екологічної освіти, зокрема в аспекті виховання ціннісного ставлення/любви до природи як цілісного еколого-естетичного феномена. Доведено, що ідеї педагога щодо гармонійної взаємодії людини з природним середовищем, єдності пізнання, почуттів і діяльності відповідають сучасним науковим підходам до формування екологічної свідомості особистості. Узагальнення наукових підходів і аналіз педагогічних праць В. Сухомлинського дали змогу інтерпретувати його спадщину не лише в межах морального виховання, а у ширшому вимірі – як цілісну концепцію виховання любові до природи, що інтегрує аксіологічний, естетичний і діяльнісний компоненти. Встановлено, що ця концепція ґрунтується на принципах природовідповідності, гуманізму, єдності емоційного і раціонального, діяльності та зв'язку з життям, що забезпечує її відповідність сучасним освітнім парадигмам. Розроблено структуровану модель виховання любові до природи, яка включає когнітивний, емоційно-ціннісний і діяльнісний компоненти, зміст яких конкретизовано через систему знань, ціннісних орієнтацій і практичної діяльності здобувачів освіти. Обґрунтовано педагогічні умови реалізації концепції, зокрема інтеграцію екологічного змісту в освітній

процес, використання інтерактивних і візуальних технологій, організацію безпосереднього контакту з природою та формування педагога як носія екологічних цінностей. Визначено, що ефективність виховання любові до природи забезпечується через застосування різноманітних форм і методів навчання, зокрема екскурсій, польових практик, проєктної діяльності, екологічних акцій, проблемного навчання, моделювання екологічних ситуацій та рефлексивних практик, які сприяють активному залученню здобувачів освіти до екологічно доцільної діяльності. Практичне значення дослідження полягає у можливості впровадження розробленої концепції в освітні програми, а також у використанні її положень для розроблення навчально-методичного забезпечення, спрямованого на формування екологічної свідомості та культури відповідального ставлення до довкілля.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших досліджень вбачаються у розробленні та апробації методик реалізації запропонованого підходу в умовах цифровізації освіти, зокрема з використанням інтерактивних, візуалізаційних і змішаних (blended learning) технологій, що сприятимуть підвищенню ефективності еколого-естетичного виховання. Важливим напрямом є емпірична перевірка результативності концептуальних положень шляхом проведення педагогічних експериментів із використанням кількісних і якісних методів дослідження, що дозволить оцінити динаміку формування екологічної свідомості здобувачів освіти. Перспективним також є розроблення діагностичного інструментарію для визначення рівнів сформованості когнітивного, емоційно-ціннісного та діяльнісного компонентів, а також створення моделей інтеграції ідей В. Сухомлинського в освітні програми. Особливої уваги потребує дослідження можливостей інтернаціоналізації педагогічної спадщини В. Сухомлинського, її адаптації до вимог міжнародного освітнього простору та співвіднесення з сучасними глобальними освітніми ініціативами, зокрема концепцією сталого розвитку та принципами забезпечення якості освіти.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

- Баранюк, І. Г. (2017). *Слово–Природа–Краса в педагогічній спадщині Василя Сухомлинського*: монографія. Імекс-ЛТД.
- Баранюк, І. (2023). Художньо-педагогічні твори Василя Сухомлинського як виховний засіб в початковій школі: методичний аспект. *Інноватика у вихованні*, (18), 163–173. <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i18.558>
- Білавич, Г., Дідух, І., Довгий, О., Данилів, І. (2021). Казки та оповідання Василя Сухомлинського як чинник морального виховання особистості дитини. *Молодь і ринок*, 5–6(191–192), 6–11. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.239262>
- Березівська, Л. Д., Марусинець, М. М., Сухомлинська, Л. В. (Упоряд.) (2020). *Василь Сухомлинський в діалозі з сучасністю*: монографія. <https://lib.iitta.gov.ua/729917/>
- Височан, Л. (2018а). Літературна спадщина Василя Сухомлинського як чинник етико-екологічного виховання молодших школярів. *Освітні обрії*, 47(2), 105–108. <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/401/467>
- Височан, Л. М. (2018b). Твори Василя Сухомлинського як засіб екологічного виховання дітей молодшого шкільного віку. *Педагогіка формування творчої особистості у вищій і загальноосвітній школах*, 1 (60), 66–71. http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2018/60/part_1/14.pdf
- Вітвицька, С. С., Смаїлова, Т. У. (2024). Проблеми сімейного виховання в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського: етнопедагогічні засади. *Наука і техніка*, 4(32), 517–529. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4\(32\)-517-529](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4(32)-517-529)
- Кравцов, В. О., Кравцова, Т. О. (2018). Теорія природовідповідного виховання у педагогіці Василя Сухомлинського. *Наукові записки ЦДПУ. Серія: Педагогічні науки*, (172), 120–126. <https://cusu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/172/27.pdf>
- Кушнір, В. М. (2020). *Януш Корчак та Василь Сухомлинський: дві постаті гуманістичної педагогіки*: монографія. Уманський державний педагогічний університет імені Павла Тичини. <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/13299/3/Монографія.pdf>
- Павленко, Ю. (2020). Феномен педагогічної казки Василя Сухомлинського. *Науково-педагогічні студії*, (4), 45–53. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2020-4-45-53>
- Радул, О., Ткаченко, О. (2024). Естетичне виховання засобами природи в педагогічній спадщині В. О. Сухомлинського. *Наукові записки Центральноукраїнського державного університету імені Володимира Винниченка. Серія: Педагогічні науки*, (214), 78–84. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-214-84-90>
- Старикова, Л. В. (2017). Оповідання та казки Василя Сухомлинського та їх розповідання в Україні і світі. *Вісник Житомирського державного університету імені Івана Франка. Педагогічні науки*, 5(91), 122–127.
- Сухомлинська, Л. В. (2018). Світ живого в педагогіці Василя Сухомлинського. *Наукові записки [Цentrальноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка]. Серія: Педагогічні науки*, (171), 223–229. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_171_45
- Сухомлинська, Л. (2024). Листи-відгуки читачів на статтю В. Сухомлинського «Джерело невмирущої криниці». *Науково-педагогічні студії: науковий журнал*, (8), 161–182. <https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/NPS-2024-8.pdf>
- Сухомлинська, Л. (2022). Літературно-художня спадщина В. Сухомлинського в матеріалах міжнародних та всеукраїнських педагогічних читань (історіографічний аспект). *Науково-педагогічні студії*, (6), 126–135. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2022-6-126-135>
- Сухомлинська, Л. (2019). Шкільний сад – складова освітньо-виховного середовища школи Сухомлинського. *Інноватика у вихованні: зб. наук. пр.*, (10), 119–128. <https://doi.org/10.35619/iuu.v0i10.155>

- Сухомлинська, О. В. (2020a). Василь Сухомлинський крізь призму часу: деякі зауваги до розгляду ідей. *Інноватика у вихованні: зб. наук. пр.*, 1(11), 6–16. <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i11.279>
- Сухомлинська О. В. (2020b). Педагогічний досвід крізь призму ідей і практики Василя Сухомлинського в ретроспективі. *Наук.-мед. студії*, (4), 64–74. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2020-4-64-74>
- Сухомлинська, О. В. (2021). Праці сучасних українських науковців у вимірі сухомлиністики. *Нова пед. думка*, (2), 3–11. <http://doi.org/10.37026/2520-6427-2021-106-2-3-11>
- Сухомлинська, О. В., Сухомлинська, Л. В. (2024). Педагогічні читання «Василь Сухомлинський у діалозі із сучасністю» (1993–2023) крізь призму сьогодення. *Збірник наукових праць. Педагогічні науки*, (105), 14–19. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865>
- Dolatkhah, M., & Lundh, A. H. (2016). Information and experience: audio-visual observations of reading activities in Swedish comprehensive school classrooms 1967–1969. *History of Education*, 45(6), 831–850. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2016.1166268>
- Kleinau, E., & Riettiens, L. (2020). ‘Nature’ in German colonial literature for children and young people. *History of Education*, 49(4), 440–458. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2020.1753825>
- Malinen, A., Laine-Frigren, T., & Kaarninen, M. (2022). Rebuilding emotional ties for child evacuees returning from abroad: children’s literature and informal education in post-Second World War Finland. *History of Education*, 51(4), 578–595. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2021.2010814>
- Sukhomlynska, O., Cockerill, A. (2023). Moral education as a constant factor in the pedagogical process. Vasily Sukhomlinsky’s Educational and Social Experience. *Second International Research Handbook on Values Education and Student Wellbeing*. Second Edition / Ed. Terence Lovat, Ron Toomey, Neville Clement, Kerry Dally. Springer. S. 449–470. https://doi.org/10.1007/978-3-031-24420-9_24

REFERENCES

- Baraniuk, I. H. (2017). *Slovo–Pryroda–Krasa v pedahohichnii spadshchyni Vasylia Sukhomlynskoho*: monohrafiia. Imeks-LTD [in Ukrainian].
- Baraniuk, I. (2023). Khudozhno-pedahohichni tvory Vasylia Sukhomlynskoho yak vykhovnyi zasib v pochatkovii shkoli: metodychnyi aspekt. *Innovatyka u vykhovanni*, (18), 163–173. <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i18.558> [in Ukrainian].
- Bilavych, H., Didukh, I., Dovhyi, O., Danyliv, I. (2021). Kazky ta opovidannia Vasylia Sukhomlynskoho yak chynnyk moralnoho vykhovannia osobystosti dytyny. *Molod i rynek*, 5–6(191–192), 6–11. <https://doi.org/10.24919/2308-4634.2021.239262> [in Ukrainian].
- Berezivska, L. D., Marusynets, M. M., Sukhomlynska, L. V. (Uporiad.) (2020). *Vasyl Sukhomlynskyi v dialozi z suchasnistiu*: monohrafiia. <https://lib.iitta.gov.ua/729917/> [in Ukrainian].
- Vysochan, L. (2018a). Literaturna spadshchyna Vasylia Sukhomlynskoho yak chynnyk etyko-ekolohichnoho vykhovannia molodshykh shkolariv. *Osvitni obrii*, 47(2), 105–108. <https://journals.pnu.edu.ua/index.php/obrii/article/view/401/467> [in Ukrainian].
- Vysochan, L. M. (2018b). Tvory Vasylia Sukhomlynskoho yak zasib ekolohichnoho vykhovannia ditei molodshoho shkilnoho viku. *Pedahohika formuvannia tvorchoi osobystosti u vyshchii i zahalnoosvitnii shkolakh*, 1 (60), 66–71. http://www.pedagogy-journal.kpu.zp.ua/archive/2018/60/part_1/14.pdf [in Ukrainian].
- Vitvytska, S. S., Smailova, T. U. (2024). Problemy simeinoho vykhovannia v pedahohichnii spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho: etnopedahohichni zasady. *Nauka i tekhnika*, 4(32), 517–529. [https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4\(32\)-517-529](https://doi.org/10.52058/2786-6025-2024-4(32)-517-529) [in Ukrainian].

- Kravtsov, V. O., Kravtsova, T. O. (2018). Teoriia pryrodovidpovidnoho vykhovannia u pedahohitsi Vasylia Sukhomlynskoho. *Naukovi zapysky TsDPU. Serii: Pedahohichni nauky*, (172), 120–126. <https://cusu.edu.ua/images/download-files/naukovi-zapysky/172/27.pdf> [in Ukrainian].
- Kushnir, V. M. (2020). *Yanush Korchak ta Vasyl Sukhomlynskyi: dvi postati humanistychnoi pedahohiky: monohrafiia*. Umanskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Pavla Tychyny. <https://dspace.udpu.edu.ua/bitstream/123456789/13299/3/Monohrafiia.pdf> [in Ukrainian].
- Pavlenko, Yu. (2020). Fenomen pedahohichnoi kazky Vasylia Sukhomlynskoho. *Naukovo-pedahohichni studii*, (4), 45–53. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2020-4-45-53> [in Ukrainian].
- Radul, O., Tkachenko, O. (2024). Estetychne vykhovannia zasobamy pryrody v pedahohichnii spadshchyni V. O. Sukhomlynskoho. *Naukovi zapysky Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka. Serii: Pedahohichni nauky*, (214), 78–84. <https://doi.org/10.36550/2415-7988-2024-1-214-84-90> [in Ukrainian].
- Starykova, L. V. (2017). Opovidannia ta kazky Vasylia Sukhomlynskoho ta yikh rozpovsiudzhennia v Ukraini i sviti. *Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu imeni Ivana Franka. Pedahohichni nauky*, 5(91), 122–127 [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, L. V. (2018). Svit zhyvoho v pedahohitsi Vasylia Sukhomlynskoho. *Naukovi zapysky [Tsentralnoukrainskoho derzhavnoho pedahohichnoho universytetu imeni Volodymyra Vynnychenka]. Serii: Pedahohichni nauky*, (171), 223–229. http://nbuv.gov.ua/UJRN/Nz_p_2018_171_45 [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, L. (2024). Lysty-vidhuky chytachiv na statti V. Sukhomlynskoho «Dzherelo nevmyrushchoi krynytsi». *Naukovo-pedahohichni studii: naukovyi zhurnal*, (8), 161–182. <https://dnpb.gov.ua/wp-content/uploads/2024/11/NPS-2024-8.pdf> [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, L. (2022). Literaturno-khudozhnia spadshchyna V. Sukhomlynskoho v materialakh mizhnarodnykh ta vseukrainskykh pedahohichnykh chytan (istoriohrafichni aspekt). *Naukovo-pedahohichni studii*, (6), 126–135. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2022-6-126-135> [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, L. (2019). Shkilnyi sad – skladova osvitno-vykhovnoho seredovyscha shkoly Sukhomlynskoho. *Innovatyka u vykhovanni: zb. nauk. pr.*, (10), 119–128. <https://doi.org/10.35619/iuu.v0i10.155> [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V. (2020a). Vasyl Sukhomlynskyi kriz pryzmu chasu: deiaki zauvahy do rozghliadu idei. *Innovatyka u vykhovanni: zb. nauk. pr.*, 1(11), 6–16. <https://doi.org/10.35619/iuu.v1i11.279> [in Ukrainian].
- Sukhomlynska O. V. (2020b). Pedahohichnyi dosvid kriz pryzmu idei i praktyky Vasylia Sukhomlynskoho v retoperspektyvi. *Nauk.-ped. studii*, (4), 64–74. <https://doi.org/10.32405/2663-5739-2020-4-64-74> [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V. (2021). Pratsi suchasnykh ukrainskykh naukovtsiv u vymiri sukhomlynistyky. *Nova ped. dumka*, (2), 3–11. <http://doi.org/10.37026/2520-6427-2021-106-2-3-11> [in Ukrainian].
- Sukhomlynska, O. V., Sukhomlynska, L. V. (2024). Pedahohichni chytannia «Vasyl Sukhomlynskyi u dialozi iz suchasnistiu» (1993–2023) kriz pryzmu sohodennia. Zbirnyk naukovykh prats. *Pedahohichni nauky*, (105), 14–19. <https://doi.org/10.32999/ksu2413-1865> [in Ukrainian].
- Dolatkhah, M., & Lundh, A. H. (2016). Information and experience: audio-visual observations of reading activities in Swedish comprehensive school classrooms 1967–1969. *History of Education*, 45(6), 831–850. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2016.1166268>
- Kleinau, E., & Riettiens, L. (2020). ‘Nature’ in German colonial literature for children and young people. *History of Education*, 49(4), 440–458. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2020.1753825>

- Malinen, A., Laine-Frigren, T., & Kaarninen, M. (2022). Rebuilding emotional ties for child evacuees returning from abroad: children's literature and informal education in post-Second World War Finland. *History of Education*, 51(4), 578–595. <https://doi.org/10.1080/0046760X.2021.2010814>
- Sukhomlynska, O., Cockerill, A. (2023). Moral education as a constant factor in the pedagogical process. Vasily Sukhomlinsky's Educational and Social Experience. *Second International Research Handbook on Values Education and Student Wellbeing*. Second Edition / Ed. Terence Lovat, Ron Toomey, Neville Clement, Kerry Dally. Springer. S. 449–470. https://doi.org/10.1007/978-3-031-24420-9_24

Svitlana Lapayenko,

Candidate of Pedagogical Sciences, Senior Researcher, Head of the Department of Sukhomlynskyi Studies of V. Sukhomlynsky State Scientific and Educational Library of Ukraine, Kyiv, Ukraine

ORCID: 0000-0002-0412-6618

e-mail: slapaenko@ukr.net

THE CONCEPT OF FOSTERING LOVE FOR NATURE IN THE PEDAGOGICAL LEGACY OF VASYL SUKHOMLYNSKY WITHIN CONTEMPORARY EDUCATIONAL RESEARCH DISCOURSE

Abstract. *The article provides a theoretical substantiation and develops a concept of fostering love for nature in the pedagogical legacy of V. Sukhomlynsky within the context of contemporary scientific and educational discourse. The relevance of the study is determined by the need to form individuals' environmental consciousness in the face of escalating ecological challenges, as well as by the growing tendency to diminish the role of the aesthetic component in the educational process. Based on the analysis of scientific sources and pedagogical works of V. Sukhomlynsky, it is demonstrated that his ideas possess significant potential to be interpreted as a holistic ecological and aesthetic system of education that integrates cognitive, emotional-value, and activity-based dimensions of personal development. The article identifies the methodological foundations of the concept, which are based on the integration of axiological, learner-centered, ecological, activity-based, and cultural approaches. The purpose, objectives, principles of implementation, and structural components of fostering love for nature – namely cognitive, emotional-value, and activity-based – are revealed. The pedagogical conditions for the effective implementation of the concept are substantiated, and appropriate forms and methods of organizing the educational process aimed at activating environmentally responsible activities of learners are determined. The scientific novelty of the study lies in the systematization of V. Sukhomlynsky's pedagogical ideas in the context of contemporary approaches to environmental education and their interpretation as a holistic ecological and aesthetic pedagogical system. The practical significance of the*

study consists in the possibility of implementing its provisions in educational programs, as well as using them to improve the content, forms, and technologies of environmental education in educational institutions. The prospects for further research are outlined in relation to the digitalization of the educational process, empirical verification of the effectiveness of the concept, and its integration into the international educational space.

Keywords: *environmental education, environmental consciousness, fostering love for nature, pedagogical legacy of V. Sukhomlynsky, ecological and aesthetic education, axiological approach, activity-based approach, sustainable development.*